

державної влади мають сприяти єдності влади, консолідації суспільства навколо спільних цінностей та вектору розвитку держави.

Підтримуємо позицію правника В. Ладиченка, який зауважив, що система державної влади в Україні єдина, розмежовуються лише предмети компетенції і повноваження органів державної влади. Якщо таке розмежування не вкладається в конституційно-правові рамки за рахунок розширення компетенції суб'єктів, то єдність системи державної влади порушується. Єдність системи державної влади в державі не означає надцентралізацію і не зводиться лише до ієрархії і підпорядкованості. Кожен з органів державної влади діє самостійно в межах своєї компетенції [5, с. 64].

Самостійність суб'єктів в даному контексті означає значне збільшення кола реальних носіїв влади, розмежування їх повноважень, тобто створення системи, в якій кожен орган здійснює державні повноваження з певних питань, і лише вся система в своїй єдності реалізує державну владу в цілому. Як пишуть німецькі правознавці, «розподіл компетенції не виключає загальнодержавної єдності, а диференціює його, формуючи відносно самостійні спільності, які залишаються взаємозв'язаними в межах цілісної єдності». Державою є «об'єднання, майстерно складене з різних елементів в одне ціле суспільство» [6, с. 223].

Спільне здійснення державновладних повноважень, окреслених конституційними рамками, є одним з важливих об'єднуючих чинників, згуртовує всі ланки системи державної влади в єдине ціле.

Головне призначення гарантій державної влади полягає в тому, щоб створити найбільш сприятливі умови для функціонування його інституцій, щоб демократична форма організації державної влади не тільки конституційно проголошувалась «де-юре», але й ефективно та прогнозовано впроваджувалась у життя «де-факто». Вважаємо, що ефективна та дієва система гарантій державної влади є гарантом демократичного урядування.

Список бібліографічних посилань

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)»: від 03.09.2018 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=64531&pf35401=462757> (дата звернення: 10.03.2019).

2. Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти : монографія. Харків : Фактор, 2014. 216 с.

3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527.

4. Конституція України : станом на 30 верес. 2016 р.: відповідає офіційному тексту. Київ : Паливода А. В., 2016. 76 с.

5. Ладиченко В. В. Системна єдність державної влади – гарантія конституційної стабільності. *Юридичний вісник*. 2011. № 2 (19). С. 62–66.

6. Государственное право Германии : сокр. пер. нем. семитомного изд. / Арним Г. Г. Ф., Бартльшпергер Р., Бетге Г., Блюмель В., Буллин-гер М. ; отв. ред. Б. Н. Топорнин. М. : ИГПАН, 1994. 320 с.

Одержано 12.03.2019

УДК 340.132.6

Юрій Віталійович КРИВИЦЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії держави та права

Національної академії внутрішніх справ (м. Київ);

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7063-4725>

ПРАВИЛА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Юридична аргументація – це когнітивна процедура, що може розглядатись або як самостійна (суто аналітична), або як відносна (діалектична). Аналітична юридична аргументація як така постає в моделях безвідносно діючого інтелекту. Це означає, що окремий юрист-професіонал є самостійним аналітиком, який здійснює аргументацію за певними правилами. При цьому реакції слухачів (колег, свідків, народних засідателів, присяжних, суддів тощо) залишаються

на цьому етапі невідомими, нейтральними щодо прогнозування. Умовно кажучи, юрист як аналітик залишається наодинці з істиною. У свою чергу діалектична юридична аргументація існує в режимі співвідносних аналітичних процедур, що беруться в певному контексті та в межах різних комунікаційних моделей. Юрист уже не залишається наодинці з істиною, а бере на себе обов'язок впровадження істини в життя. Слушним є те, що «у спорі народжується істина». Як аналітична, так і діалектична аргументаційні форми використовуються в науково-освітній і практичній юридичній діяльності, зокрема в ході правозастосування [1, с. 219].

Забезпечення єдності правозастосування є предметом юридичного дискурсу, об'єднання зусиль правової доктрини, а також правотворчих і правозастосовних суб'єктів. Це об'єднання зусиль об'єктивно диктується закономірностями життя права. Законодавець не повинен забувати про правовий зміст закону, допускати колізійність у регулюванні суспільних відносин. Юридична доктрина, не обмежуючись лише аналізом законодавчих (нормативних) правил, має розробляти засоби та прийоми аргументації, за допомогою яких під час формулювання і застосування норм права можуть нівелюватися об'єктивно обмежені можливості закону, що закріплює лише відносно абстрактні моделі поведінки. Правозастосування ж не може виходити ні з механічного прикладання норми права до конкретної життєвої ситуації, ні з абсолютної дискреції у виборі норм та їх інтерпретації.

У фаховій літературі правила юридичного дискурсу, як і моделі юридичної аргументації, класифікуються за різними критеріями. Одним з найпоширеніших і найбільш придатних (характерних) для юридичного дискурсу є поділ таких правил на матеріальні (змістові), тобто такі, що стосуються структури і змісту аргументів, та процедурні, тобто ті, які є безпосереднім предметом процедури дискурсу. До першої групи цих правил належать, зокрема вимоги: 1) несуперечливості застосовуваних аргументів і способів їх оцінки; 2) термінологічно-мовної ясності їх подачі (доведення); 3) достовірності застосовуваних емпіричних передумов; 4) виваженості схвалюваних рішень, урахування їх соціальних наслідків тощо. На цих правилах має базуватися будь-яка теорія практичного аргументування, будь-яка модель, у тому числі аналітичний різновид юридичної аргументації.

Процедурні правила стосуються в першу чергу діалогічної (діалектичної) моделі юридичної аргументації, тобто специфічних правил власне практичного дискурсу. Основне завдання цих правил полягає в забезпеченні безсторонності, неупередженості практичної аргументації. Основні процедурні правила юридичного дискурсу зводяться до такого: а) участь у дискурсі не може бути обмежена, в ньому можуть брати участь усі; б) кожен може піддавати сумніву будь-яке твердження інших учасників дискурсу; в) кожен може внести в дискурс будь-яке твердження, висловлюючи свої погляди та побажання; г) жодному з учасників дискурсу (ораторові) не можна перешкоджати реалізації названих правил шляхом тиску в межах дискурсу чи поза ним. Процедурні правила юридичного дискурсу гарантують права кожному з його учасників, а також свободу і рівність у межах дискурсу [2, с. 284].

Юридична аргументація пронизує всі стадії правового регулювання суспільних відносин, у тому числі правозастосування. У ході правозастосування, насамперед судового, на стадіях, що передують ухваленню рішення у справі та оформленню його у правозастосовному акті, встановлення юридично значущих фактів і пошуку норми чи норм, котрі треба застосувати, можуть «вмикатися» як логічна, так і риторична та діалектична моделі юридичної аргументації. Логічну модель аргументації застосовують у так званих «легких справах», у яких засобів формальної логіки достатньо, аби застосувати норму до фактів. «Важка справа» не може бути вирішена інструментами формальної логіки, а потребує використання, зокрема засобів аналогії, некласичної логіки, соціальних аргументів, аргументів з наслідків, прикладу та ін. У цьому контексті слушно зазначає Д. Ллойд, що юридична аргументація, так само, як і наші повсякденні «резони», у значній мірі покладається на аргументи за аналогією. Людина має природну схильність однаково підходити до схожих ситуацій і ця тенденція відграє важливу роль у функціонуванні правосуддя [3, с. 305]. Для правозастосування в таких справах крім логічної аргументації застосовують ще й діалектичну та риторичну: діалектичну модель аргументації використовують у змагальному процесі, в якому сторони представляють аргументацію своєї позиції, можуть змінювати її під впливом аргументації протилежної сторони, а суб'єкт правозастосування, заслухавши аргументи сторін як щодо фактів, так і стосовно права, виробляє власну аргументацію щодо того, які факти є юридично значущими та які норми (норму) потрібно застосувати. Це стадія «контексту виявлення» – пошуку правильного рішення під час юридичної аргументації. На стадіях ухвалення рішення в юридичній справі та оформлення його у

правозастосовному акті суб'єкт правозастосування об'єктивує свою юридичну аргументацію, створюючи мотивацію рішення у справі, з якої прямо має впливати резолютивна частина рішення. Ці стадії є складовими етапу «контексту виправдання» – виправдання правильності, прийнятності й переконливості юридичної аргументації в рішенні суб'єкта правозастосування [4, с. 89].

Юридична аргументація в ході правозастосування має бути узгоджена зі спеціальними гносеологічними засадами юридичного пізнання, зокрема принципами всебічності, повноти та об'єктивності. Крім того, під час правозастосування здійснюється аргументаційний аналіз юридичного дискурсу, тобто розбиття певного міркування на частини, виокремлення тези в ньому з подальшим виділенням і порівнянням аргументів, використаних у дискурсі, конструюванням аргументаційної картки цього дискурсу. Аргументаційний аналіз дозволяє чітко встановити типи аргументів, відділити слабкі аргументи від сильних, розташувати їх у логічний ланцюг і коректно використовувати у правозастосовній юридичній аргументації. Такий метод дозволяє юристам коректно та ґрунтовно здійснювати юридичну кваліфікацію. Найбільше в ході правозастосування використовуються такі групи аргументів, а саме: аргументи «до речей» (ad rem), аргументи «до людей» (ad hominem), аргументи «до права» (ad ius), аргументи «до закону» (ad lex) [1, с. 168 – 169].

Юридична аргументація під час правозастосування базується не лише на точних і чітких нормах логічного характеру, але й на явних заборонах неприпустимості моральних прийомів і психологічних вивертів, і здебільшого керується головною ціннісною орієнтацією – максимально сприяти переконанню людей. У контексті такої орієнтації звичайно явно або неявно оцінюються мова й поведінка людей у ході юридичної аргументації. Усе те, що сприяє досягненню взаєморозуміння між людьми, переконанню в істинності й справедливості тих або інших заяв і рішень, одержує схвалення людей та їх спільнот, а протилежні дії – осудження. Варто наголосити на тому, що ціннісні судження звичайно виступають як схвалення або осудження, оскільки вони ґрунтуються на прихильності до певного ідеалу поведінки та дії.

Зміст засобів і прийомів правозастосовної юридичної аргументації залежить від рівня правової, політичної і загальної культури, національних традицій, звичаїв, досягнень конституціоналізму, повноти використання конституційних і загальновизнаних правових, демократичних, загальнолюдських цінностей і стану, якості правового регулювання. Результати юридичної аргументації не будуть істинними, якщо вони призводять до фактичного скасування прав і свобод, звуження їх змісту, обсягу та сфери реалізації конституційних цінностей, порушують засади функціонування та розвитку громадянського суспільства, принципи діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, допускають концентрацію чи узурпацію влади одним з органів державної влади або їх наслідком буде розбалансування системи стримувань і противаг механізму держави [5, с. 16].

Отже, юридична аргументація не є простим додатком, розроблених логіками і філософами аргументативних технік, до окремих прикладних питань права. Юридична аргументація – це особливе практичне мистецтво, досягнути успіху в ньому може лише той, хто вміє обирати найбільш вдалі прийоми аргументації, володіє мистецтвом відчувати аудиторію, здатен створити ту конфігурацію аргументів, які є найбільш вдалими та достатніми для доведення тези. При цьому варто пам'ятати, що головна складність юридичної аргументації як предмета дослідження полягає в тому, що універсального, однаково ефективного завжди та всюди мистецтва ведення полеміки не існує.

Список бібліографічних посилань

1. Юридична аргументація. Логічні дослідження : монографія / О. М. Юркевич та ін. ; за заг. ред. О. М. Юркевич. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2015. 336 с.
2. Загальна теорія права : підручник / М. І. Козюбра та ін. ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
3. Ллойд. Д. Идея права / пер. с англ. М. А. Юмашева, Ю. М. Юмашев ; науч. ред. Ю. М. Юмашев. 3-е изд. М. : Книгодел, 2006. 416 с.
4. Дудаш Т. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів). *Право України*. 2017. № 4. С. 86–96.
5. Савенко М. Д. Методологія юридичної аргументації у рішеннях конституційної юстиції. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2013. Т. 144–145. С. 12–17.

Одержано 01.04.2019